

Jana Nováčková: Škola dětem brání, aby se mohly učit

1. června 2016 autor: redakce Rodiče vítáni

Přečtěte si rozhovor Radky Hrdinové s Janou Nováčkovou, který vyšel 31. 5. v Mladé frontě Dnes. Jana Nováčková (66) je psycholožka, která se zabývá vztahy mezi dospělým a dítětem nebo vztahy ve škole a otázkou změn ve školství. Pro učitele i rodiče organizuje kurzy, které jim přibližují respektující přístup k výchově a vzdělávání dítěte. Je spoluautorkou knihy Respektovat a být respektován.

Dnešní děti mají stejné potřeby jako jejich rodiče, ale žijí v jiném světě, který přikládá mnohem větší váhu svobodě a individualitě. A jeho důležitou součástí je být on-line. Škola ani rodiče na to však většinou neumějí adekvátně reagovat, je přesvědčena psycholožka Jana Nováčková. „Internet je úžasný zdroj informací, ale nejsou filtrované. Problém je, že děti s nimi neumějí pracovat, kriticky myslet. Bohužel škola to nebere v potaz,“ říká spoluautorka výchovného přístupu Respektovat a být respektován. Stále děti učí, že co řekne učitel a co je napsáno v učebnici, je pravda, o které se nediskutuje. Plní jim hlavu znalostmi.

Znalosti nejsou důležité?

Než se současní prvňáčci dostanou do situace, kdy je budou moct použít v praxi, leckteré z nich už nebudou platit, budou se muset naučit jiné věci. Aby děti obstály, potřebují rozvíjet mentální procesy jako kritické myšlení, potřebují se učit, jak se učit. Místo toho získávají ve škole fragmentované informace. Klidně se může stát, že ani netuší, že Leonardo da Vinci, o kterém se učí ve výtvarné výchově a ve fyzice, jsou stejná osobnost.

Co s tím?

Chybí tu diskuse, která by se zabývala tím, co je obsahem základního vzdělávání. Nedávala bych ji ale do rukou odborníků v jednotlivých oborech, na tom, co je nezbytné, by se měli shodnout lidé mimo ně.

A co přístup k dítěti?

Tradiční škola nebere v potaz jeho individualitu nebo vývoj. Že jdou všechny děti do školy v šesti letech, neznamená, že tam přicházejí stejně vybavené. Ale my po nich chceme stejné věci. Jak mohou během takového vzdělávání poznat, k čemu mají dispozice? Škola je často zahlcuje tím, co jim nejde. To už musí být hodně velké nadání, aby se prosadilo při tom, jak je dítě zavaleno školními povinnostmi.

Navrhujete tedy školu zcela změnit?

Čím dál více mi připadá, že investovat úsilí do zlepšení tohoto systému je marné. Že to chce vytvořit možnosti, aby mohl vzniknout paralelní systém

vzdělávání. Už nyní vzniká, uzákoněno je i domácí vzdělávání. Je třeba změnit představu, že když moje dítě neumí kvadratickou rovnici, je ve srovnání se sousedovým, které ji odříká, v něčem méněcenné nebo o něco ochuzeno. Ale že tím nemohlo rozvinout něco svého, jako by nebylo důležité.

Většina žáků však chodí do takových „stejných“ škol. Jak dítěti pomoci se najít, když mu škola nepomůže?

Rozhodně **ne** tím, že je **budeme motivovat pochvalou a trestem**. A to nejen v souvislosti se školou. Tím mu bereme vnitřní motivaci k tomu, aby se učilo pro sebe, učí se místo toho pro odměnu. Přitom schopnost učit se je v lidské přirozenosti. **Vnitřní motivace k učení je křehká a děti ji ztrácejí velmi rychle, a to už od školky.**

Ve školce se ale neznámkuje.

Děti dostávají odměnu, když snědí, co nechtějí, když nakreslí, co chce paní učitelka a ne ony. Odměna je pro ně přitom něco magického, udělají pro ni i to, co by jinak neudělaly. Jenže jak se pak mají vyznat samy v sobě? **Motor vnitřní motivace se zadrhne velmi rychle. Ve škole to pak pokračuje, jen přibývá pocitů ohrožení. Mozek je zařízený tak, že když cítí ohrožení, zabývá se jím a v té chvíli se nemůže učit.**

Takže škola brání v učení?

Ano. Podívejte, **mozek je nastaven tak, aby hledal ve věcech smysl. Když ho dítě nenajde, je pro něj problém se učit. Jeho cílem nebude něco se naučit, ale dostat odměnu nebo najít cesty, jak se učení vyhnout. Bez vnitřní motivace ztrácí k učení důvod. Tomu bohužel škola nevěnuje pozornost, a tak nemá jinou možnost než používat nástroje vnější motivace.** Když pak dítě nemotivuje odměna nebo trest, nevidí důvod k učení. Další problém je v tom, že **řada učitelů neumí pracovat s chybou. Chyba je nástroj učení** a mělo by se s ní pracovat jako s něčím pozitivním. Jenže když ji dítě udělá ve škole, potrestají je. Raději než by udělalo chybu znovu, nebude příště dělat nic. A nic se také nenaučí.

Znamená to, že bychom neměli děti chválit?

Je **zásadní rozdíl mezi pochvalou a oceněním. Pochvalou dítě hodnotíme.** Když mu říkáme, že je šikovné, zodpovědné nebo chytré, dáváme mu nálepku. **Ocenit je třeba to, co dítě dělá, ne, jaké je.** Že se mu například povedlo na obrázku vystihnout, co jste viděli včera na procházce. Když mu řeknete, že je šikovné, co nového se dozví?

Kam byste šla pro inspiraci pro školství?

Slyšela jste někdy o Sudbury Valley School? Tato škola byla založena v roce 1968 a staví na tom, že dala zodpovědnost za učení do rukou dítěte. Odmítla dívat se na ně jako na nádobu, kterou má povinnost naplnit, ale dívá se na ně jako na kompetentního tvora, který má zabudovaný svůj vlastní „vývojový

program“ a ten mu říká, co je pro ně právě v tu chvíli dobré. Zakladatelé školy vytvořili prostředí bohaté na podněty, zaměstnali respektující dospělé a nechali na dětech, jak tyto zdroje využijí. Děti si samy určují, co a kdy se budou učit. Je to systém, ve kterém se některé naučí číst ve čtyřech letech a jiné v deseti. Že to funguje, je ověřeno praxí. Avšak pro většinu lidí je to skoro nepředstavitelné. Jsou přesvědčeni, že kdyby děti nemusely, nic by nedělaly, že by si jen hrály. Že si dítě „jen“ hraje, zní tak pejorativně, přitom hra je základním nástrojem učení.

V tuto chvíli se řada rodičů nejspíš vyděsila. Dítě přece potřebuje konkrétní znalosti, aby udělalo maturitu, dostalo se na vysokou školu a od příštího roku i na střední.

Chápu, že se rodiče mohou bát, že dítě nebude s touto společností kompatibilní, když projde otevřenějším systémem vzdělávání. Ale rodiče i učitelé, kteří s tím mají zkušenost, vědí, že děti se dokážou připravit na přijímací zkoušky podle svých možností během pár týdnů.

Řada učitelů si stěžuje, že bez hrozby přijímacích zkoušek nebo maturity nedokážou děti přinutit k práci. Že nejsou ochotny poslouchat.

To souvisí i s tím, jak se ve společnosti změnil pohled na autoritu. Rodiče nechtějí z dětí vychovávat poslušné dospělé. To je velký rozdíl oproti společnosti před padesáti nebo sto lety, kde byla poslušnost ceněna jako ctnost. Mimochodem, dnes už se bere jako prokázané, že nástup nacismu v Německu byl spojen s autoritativní a patriarchální výchovou v rodině a ve škole, kde se být poslušný chápalo jako jedna z nejvyšších hodnot. Dnes je ve společnosti větší hodnota přikládána svobodě, individualitě. Jenže to znamená také jiný vztah k autoritě včetně té učitelské. Děti snadno rozeznají přirozenou autoritu od autority vnucené a proti té se bouří. Ale svobodu si nelze plést s anarchií. Cílem výchovy by neměl být poslušný, ale zodpovědný člověk.

Tady asi spíš než na učitele míříte na rodiče.

Je to otázka stylů výchovy. Na jedné straně stojí autoritativní styl, na druhé bezbřehý. Děti, kterým je vše dovoleno, dostávají zprávu, že svoboda je O. K., ale neučí se za sebe převzít odpovědnost. Respektovat dítě neznamena výchovu bez hranic, ale chovat se k němu jako k rovnocenné bytosti. Ne stejné, ale rovnocenné. Rodič si nemůže k dítěti dovolit, co by si nedovolil k jinému dospělému. Nemůže ho ve jménu svých výchovných cílů urážet a ponižovat. Jeho odpovědností je ukázat mu hranice. Ty se ale opravdu nemusí nastavovat autoritativně.

Můžete rozdíl přiblížit na konkrétní situaci?

„Tak milý zlatý (nebo milá zlatá), to dělat nebudeš, a jestli ano, tak si mě nepřej, bude trest.“ To je typické sdělení autoritativního rodiče. Kdybych měla stanovit hranice respektujícím způsobem, vysvětlím, proč to nejde. Uznám, že se to dítěti nemusí líbit, ale budu trvat na tom, že moje rozhodnutí má smysl, a

proto platí. Samozřejmě někdy je třeba přijmout nějaké výchovné opatření. Rozdíl je ale v tom, co a jakým způsobem přitom dítěti říkám.

Jaké nástroje k tomu rodič má?

Jakého člověka vychovávám, když dítě seřvu, hledám na něm chyby a zakazuji mu? Na způsobu, jakým nastavuji požadavky, velmi záleží, říkám tím, za jakého člověka ho považuji. Když na ně naválím příkazy a ironické poznámky a sem tam si postěžuji, že takhle se sestra v jeho věku nechovala, sděluji dítěti, že je nepovažuji za tak dobrého člověka. A když si o něm máma nemyslí, že je dobrý člověk, jak by si to mohlo myslet ono samo? A proč bych se tak měl chovat? Když vidím dítě jako hodnotnou bytost, neříkám mu, že je čuně, ani že je nezodpovědný sobec. Ale také ho neponižuji odměnami, ty jsou nástrojem manipulace. Odměňuji i trestám toho, kdo stojí níže než já.

Většina dětí chodí do škol, kde se známkuje, což je základ toho, čemu říkáte vnější motivace. Co radíte rodičům, kteří podepisují žákovské?

Říkáme tomu **tlumočení známek**. Když dítě donese domů dvojku, neznamená to nic jiného, než že **si paní učitelka myslí, že to na dvojku umí**. Rodič by se měl ptát, co si o tom myslí dítě. Jestli si myslí, že látku zvládá. K čemu mu bude užitečné to, co se naučilo. To je vždy trochu riziková otázka, ale tříbí se jí myšlení, dítě se vrací od známky k obsahu učení. Další věc je **dát mu za učení zodpovědnost**. Opravdovou zodpovědnost. Rodiče dítěti sice často říkají, že se učí pro sebe, ale pak se třikrát za odpoledne zeptají, jestli už si udělalo úkoly.

To bude pro řadu rodičů těžko přijatelná myšlenka.

Moje známá žila nějaký čas v Americe. Vyprávěla mi, že když tam její syn nastoupil do první třídy, paní učitelka jim důrazně doporučila, **aby dětem s učením nepomáhali, jen když si o to samy řeknou**. Jako české matce jí z toho vstávaly vlasy hrůzou na hlavě, jako psychologce jí to dávalo smysl. Dítě musí dostat na výběr, pokud je chceme vést k zodpovědnosti.

Co tedy radíte rodičům a učitelům?

Aby se děti ptali a přibírali je k rozhodování. A také aby daleko více času věnovali vytváření dobrých vztahů s nimi i mezi nimi.